

УДК 343.3

*Коваль Алла Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили*

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтована актуальність вивчення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, досліджено їх значення в боротьбі з корупційними правопорушеннями. Проведено аналіз поняття негласних слідчих (розшукових) дій. Окрему увагу приділено розгляду інституту державного фінансового моніторингу. Здійснено аналіз співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з оперативно-розшуковими заходами по кримінально-процесуальному законодавству України. Виділено переваги та позитивні аспекти негласних слідчих (розшукових) дій. Зосереджено увагу на окремих проблемах кримінально-процесуального законодавства, пов'язаних з регламентацією порядку проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій та надано пропозиції щодо їх вирішення шляхом внесення відповідних змін.

***Ключові слова:** корупція, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, слідчий, прокурор, детектив, слідчий суддя.*

Постановка проблеми. Визначивши асоціацію до Європейського союзу, головним вектором державної політики, Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство до європейських стандартів. Орієнтуючись на прогресивні європейські ідеї про статус людини, Конституція України закріпила положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження прав людини є головним обов'язком держави. На жаль, на шляху до європейського майбутнього та економічного процвітання стоїть корупція. Це шкідливе явище «отрує» і систему державних органів, і структури приватного бізнесу.

За даними дослідження, проведеного міжнародною аудиторською і консалтинговою компанією Ernst & Young, в антирейтингу рівня корупції Україна посіла 7 місце. Для порівняння – Латвія опинилася на 19 місці, Литва – на 21, Польща – на 23 позиції [2]. Дані показники свідчать про те, що заходи протидії цьому негативному явищу вкрай неефективні, і вимагають від державних органів кардинальних дій, спрямованих на його подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим проблемам процесуальної регламентації заходів протидії злочинів присвячені ґрунтовні дослідження таких вчених, як Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, В. О. Коновалова, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, В. М. Стратонов, В. М. Тертишник, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко. Питанням співвідношення слідчих дій з оперативно-

розшуковими заходами приділяли увагу В. В. Гевко, Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко, М. А. Погорецький, В. М. Тертишник, М. Є. Шумоло та ін.

Проте, проблеми провадження слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у ході розслідування кримінальних корупційних правопорушень потребують окремої уваги й дослідження.

Постановка завдання. Метою цієї статті є встановлення ролі НСРД у процесі розкриття злочинів, виявлення проблем, що виникають у ході їх провадження та вироблення пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення ситуації, що склалася в Україні, законодавцями вживаються заходи, зокрема спрямовані на зміни до кримінального процесуального законодавства. У першу чергу створено низку спеціальних органів. 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України». На цей орган було покладено функції попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Президентом України, 16 квітня 2015 року, було підписано Указ № 217/2015 «Про утворення Національного антикорупційного бюро України». У його структурі особливе місце посідають детективи і підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, які розслідують кримінальні провадження за злочинами, пов'язаними з корупційними діями вищих посадових осіб як орган досудового розслідування (ст. 38 КПК України). Згідно з правилами про підслідність до їх компетенції належить розслідування злочинів, передбачених рядом статей Кримінального кодексу України (191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410). Примітно, що коло суб'єктів цих злочинів, згідно з правилами підсудності, обмежене посадовими особами вищих рангів і категорій: Президент, повноваження якого припинено, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, міністри, судді, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, та ряд інших високопосадових осіб - прокурори, офіцери органів внутрішніх справ, СБУ, ЗСУ та інші [1].

Детективам Національного антикорупційного бюро також підсудні провадження, якщо розмір предмета злочину або шкода заподіяна ним становить більш ніж п'ятсот мінімальних зарплат. Тобто ці справи становлять особливу важливість і мають великий суспільний резонанс в силу правового статусу особи, яка його вчинила і розміру збитку для держави. Процесуальне керівництво і нагляд за здійсненням досудового розслідування покликаний здійснювати прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Слід відзначити, що останній призначається шляхом відкритого конкурсу членами комісії, що складається з представників Ради прокурорів України та осіб, визначених Верховною Радою України (ст. 81 Закону України «Про прокуратуру») [7]. Варто сподіватися, що така процедура відбору сприятиме призначенню найбільш професійних, досвідчених і високо моральних кандидатів.

Варто зазначити, що не остання роль у протидії вчинення корупційних діянь належить і слідчим підрозділам Національної поліції. По-перше, це один з «найстарших» правоохоронних органів України, що дозволяє робити висновок про певний професіоналізм у цій сфері. По-друге, до підслідності слідчих ОВС належить лівова доля кримінальних правопорушень (ними «грішать» не тільки службовці високих рангів). Так, за даними МВС України, за 6 місяців 2016 року закінчено розслідування 1045 кримінальних правопорушень стосовно 990 осіб. З них 1022 направлено до суду з обвинувальним актом. Відносно 227 осіб обвинувальні вироки набрали законної сили [4].

За даними НАБУ за аналогічний період кількість обвинувачених у вчиненні кримінальних корупційних правопорушень становить 27 осіб. Жодного судового рішення поки що немає [5].

По-третє, КПК України надав слідчим повний арсенал гласних і негласних слідчих (розшукових) дій (глави 20 – 21 КПК України), які дають можливість фіксувати, у суворій відповідності до вимог процесуального законодавства, фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб чи груп осіб, які неможливо (або надзвичайно складно) виявити (встановити, зафіксувати) в інший спосіб. Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. Проте, ч.4 ст. 263 КПК України, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається виключно на уповноважені підрозділи органів Національної поліції та органів безпеки. Таким чином, щоб провести відповідні негласні слідчі дії, передбачені ч. 1 ст. 263 КПК України, Національне антикорупційне бюро України, розслідуючи корупційні правопорушення, віднесені до його підслідності, змушене звертатися за допомогою до уповноважених підрозділів органів Національної поліції та органів безпеки.

Водночас, у разі, якщо відповідне досудове розслідування ведеться відносно працівників зазначених органів (військовослужбовців вищого офіцерського складу Служби безпеки України чи осіб вищого складу Національної поліції), виникає загроза витоку інформації, що може негативно вплинути на ефективність проведення негласних слідчих дій та повноту досудового розслідування і судового розгляду [3].

Проте слідчі Національної поліції зустрічаються з певними проблемами у ході провадження зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК). Наприклад, однією з таких проблем є необхідність неодноразового звернення до суду з численними клопотаннями щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж відносно однієї й тієї ж особи. Так, на момент звернення до суду з відповідним клопотанням, працівникам поліції було відомо лише про один мобільний номер фігуранта – оператора «Київстар». Проте у ході розслідування стало зрозумілим, що останній користується ще кількома номерами («МТС», «Лайф» тощо). Це вимагало звернення до суду кожного разу по мірі з'ясування чергового номеру телефону, що потребувало витрат «дорогоцінного» часу та додаткових засобів. У кінцевому рахунку така зайва діяльність загрожувала упущенню цінної інформації, втраті важливого доказу.

Враховуючи сказане, ми вважаємо за доцільне внести доповнення до ст.ст. 248 та 263 КПК України, яким передбачити можливість указівки в ухвалі слідчого судді про дозвіл на зняття інформації з усіх транспортних телекомунікаційних мереж, якими користується особа (тобто на усі номери телефонів, які можуть їй належати). Виправданням такої міри є публічні інтереси припинення та розкриття тяжкого (чи особливо тяжкого) злочину, суспільна небезпека якого відповідає рівню обмеження прав особи. При чому обґрунтованість такого заходу має бути перевірена судом у ході судового розгляду даного кримінального провадження.

Особливий інтерес в аспекті досліджуваної теми представляє також і нова НСРД – Моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України). При наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку або ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальної

конфіскації, в кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді для винесення рішення про моніторинг банківських рахунків. Згідно з даною постановою банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитись до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а в разі неможливості – негайно після її виконання. Дану НСРД слід відрізнити від державного фінансового моніторингу, який являє собою сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення [6]. Останній широко поширений в країнах Європи і здійснюється органами фінансової розвідки.

Основною проблемою проведення згаданого моніторингу в Україні є висока вартість самої процедури. Додаткові витрати виникають у зв'язку з тим, що для моніторингу активів і передачі результатів компетентному органу необхідне технічне оснащення. Вартість процедури моніторингу збільшує також необхідність залучення додаткового персоналу. Крім того не рідкісні випадки витоку інформації від співробітників зацікавленим особам. На жаль, практика проведення моніторингу банківських рахунків в якості НСРД ще не напрацьована, тому з проблемами, які можливо виникнуть в ході їх проведення, ще належить зіткнутися.

Висновки. Таким чином, правоохоронні органи України ведуть активну боротьбу з корупційними явищами. На жаль, дана діяльність проходить в складних умовах політичної та економічної кризи і стикається з різними перешкодами. Проведені реформи поки не дають очікуваних плодів, і в більшості своїй залишаються «на папері». Саме ці обставини вимагають від учених і практиків консолідації зусиль, спрямованих на вивчення міжнародного досвіду боротьби з корупцією і цілеспрямованого впровадження його результатів у законодавчу роботу парламенту. Нами пропонуються такі зміни: 1) якнайшвидше до ч. 4 ст. 263 КПК додати до переліку осіб, на яких покладається здійснення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж детективів НАБУ; 2) ч. 2 ст. 263 КПК сформулювати таким чином: «в ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортні телекомунікаційні мережі, кінцеві обладнання, на яких може здійснюватися втручання у приватне спілкування».

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
2. Офіційний сайт Ernst & Young [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ey.com/>.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59225.
4. Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.

5. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/informaciya-pro-rezultaty-rozsliduvan-nabu-pershe-pivrichchya>.
6. Про попередження і протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

Коваль А. А. Современное состояние противодействия коррупции в Украине: уголовно-процессуальный аспект

В статье обоснована актуальность изучения института негласных следственных (розыскных) действий, исследованы их значение в борьбе с коррупционными правонарушениями. Проведен анализ понятия негласных следственных (розыскных) действий. Особое внимание уделено рассмотрению института государственного финансового мониторинга. Осуществлен анализ соотношения негласных следственных (розыскных) действий с оперативно-розыскными мероприятиями по уголовно-процессуальному законодательству Украины. Выделены преимущества и положительные аспекты негласных следственных (розыскных) действий. Сосредоточено на отдельных проблемах уголовно-процессуального законодательства, связанных с регламентацией порядка проведения отдельных негласных следственных (розыскных) действий и даны предложения по их решению путем внесения соответствующих изменений.

Ключевые слова: коррупция, негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскные мероприятия, следователь, прокурор, детектив следственный судья.

Koval A. A. Current status of anti-corruption in Ukraine: criminal procedure aspect

In the article the topicality of the research of the institute of the secret investigative (detective) actions is substantiated, their significance in the fight against crime and role in protecting the rights and freedoms of the man is researched. The analysis of the concept of the secret investigative (detective) actions is carried out. The separate attention is devoted to the review of the institute of State financial monitoring. The analysis of the relation of the secret investigative (detective) actions with the operatively-search actions according to the criminal procedural legislation of Ukraine was followed out. The advantages and positive aspects of the secret investigative (detective) actions were allocated. The attention on the separate issues of the criminal procedural legislation that are related with the regulation of the order of the receiving of the permission and terms of conducting of the the secret investigative (detective) actions is focused on and the proposals for their solution by adding appropriate changes are carried out.

Key words: secret investigation (of criminal investigation) of the action, operative of the action, operative of the subdivision, coroner, public prosecutor, investigation judge.

Надійшла до редакції 28 жовтня 2016 р.

